

ВЛИЈАНИЕТО НА ТУРСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Марија Леонтиќ

*Филолошки факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“, Штип,
Македонија*

Key words: The Turkish influence, Macedonian phonetics, Macedonian morphology, Macedonian lexicology.

Summary: The influence on the Turkish language on the Macedonian can be traced from the 16 century, when in the translations were included elements from the Macedonian vernacular, till now, in conditions of successfully completed standardization of the Macedonian language.

The Turkish language also influenced Macedonian phonetics, morphology and lexicology.

The Turkish influence on the Macedonian phonetic system is mostly felt in the following areas: sustaining and affirmation of phonemes in the process of disappearing, palatalization of certain phonemes and introduction of new phonemes. The influence of the Turkish on the morphological system of the Macedonian language is particularly evident in the following areas: introduction of new suffixes, unchangeable and intensified adjectives and differentiation of past simple and progressive.

The influence of the Turkish on the lexicological system of the Macedonian could be felt in every area, but only those lexical borrowings that were connected with everyday experiences and which did not have an equivalent.

1. Вовед

Во текот на својот историски развој македонскиот народ доаѓал во допир со разни народи, цивилизации и јазици. Периодот на 16 век во кој се забележува иновација со внесување на елементи на македонскиот народен јазик во преводите на црковната литература од грчки јазик, се поклопува со периодот на поинтензивно навлегување на турските елементи во македонските народни говори. Турските елементи во македонскиот јазик навлегуваат во 15 век, во текот на следните неколку векови си го утврдуваат своето место, а во почетокот на 19 век, кога Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ почнуваат да објавуваат дела, турските елементи во македонските народни говори ја достигнуваат својата кулминација.

Токму затоа влијанието на турскиот јазик врз македонскиот јазик може да се следи главно од 16 век, кога во преводите се внесуваат елементи од македонските народни говори, до 19 век, кога се јавуваат

првите пишани текстови на македонски народен јазик, и од пред Втората светска војна, кога свесно се работи и се бори за стандардизација на македонскиот јазик, до денес, во услови на успешно спроведена стандардизација на нормираниот македонски јазик.

Во текот на петвековното влијание на турскиот јазик на македонскиот јазик, се забележани поголеми или помали влијанија пред сè во областа на фонетиката, на морфологијата и на лексиката.

2. Влијанието на турскиот јазик врз фонетскиот систем на македонскиот јазик

Во процесот на восприемање на зборовите од еден јазик во друг доаѓа до фонолошка адаптација за јазикот-примач зборот од јазикот-давач да го чувствува како свој. Всушност, на тој начин јазикот-примач новиот збор од јазикот-давач го вклопува и го хармонизира во својата јазична структура и свест.

Таква е состојбата со меѓусебното влијание на турскиот јазик, како давач, и на македонскиот јазик, како примач. Сите нови турски зборови коишто навлегувале и си го утврдувале своето место, од страна на македонскиот народ доживувале фонетска адаптација.

Честопати јазикот-давач умее пресудно да влијае на фонетската структура на одреден јазик. Турскиот јазик влијаел на фонетската структура на македонскиот јазик, што се реализирало во пошироки или во локални рамки. Турското влијание врз фонетскиот систем на македонскиот јазик е најголемо во поглед на:

- одржување и утврдување на фонемите во фаза на исчезнување (/x/, /ɫʰ/, /ǣ/);

- палатализација на одредени фонемите (/k/, /g/, /l/);

- внесување нови фонемите (/ɟ/, /f/).

За подобро сфаќање на влијанието на турскиот јазик на фонетскиот систем на македонскиот јазик, при разгледувањето на состојбата во новиот период по потреба ќе се повикуваме и на стариот период. За условна граница меѓу стариот и новиот период, кои меѓу себе имаат предна фаза, се смета 15 век.

2.1. Одржување и утврдување на фонемите во фаза на исчезнување (/x/, /ɫʰ/, /ǣ/)

Во текот на 16 век голем дел од македонските говори пополека почнале да ја губат фонемата /x/. А токму во овој период турските заемки почнале да навлегуваат во поголем број и пополека да си го утврдуваат своето место во македонскиот јазик. Благодарение на тоа што оваа фонема не била сосема изгубена и заменета со некоја нова форма, а македонскиот јазик интензивно дошол во контакт со турскиот, кој имал многу зборови што ја содржат оваа фонема /h/, овој

процес по природен пат бил запрен. Македонските говорители слушајќи ги, а во голем дел и присвојувајќи ги зборовите *алах* < тур. им. Allah; *махале* < тур. им. mahalle; *хаџи* < тур. им. hacı; *хан* < тур. им. han; *харман* < тур. им. harman; *харч* < тур. им. harç; *хат* < тур. им. hat; *хич* < тур. прил. hiç; *чохаџија* < тур. им. çuhaçı; *хикимџија* < тур. им. hekim; *харачџија* < тур. им. haraççı; *харамилук* < тур. им. haramilik; *харемлак* < тур. им. haremlik; *хаирсџаз* < тур. им. haırsız; *хазарлаќ* < тур. им. hazırlık, добивале поддршка во своите говори да не ја изгубат фонемата /x/. Оваа појава мошне сликовито ја опишува Блаже Конески: „...Зачувањето на /x/ во градскиот охридски говор несомнено придонесло и тоа што /x/ започнало да се сфаќа како одлика на попрефинетиот изговор, бидејќи се среќавало во јазиците со престиж (турски, грчки), кои им биле познати на повеќе претставници на градската средина во 19 век во Охрид...” (Конески, 2001: 93). Ако се земе предвид дека во македонскиот јазик има околу илјада лексички заемки од грчко потекло, а над три илјади лексички заемки од турско потекло, може да се заклучи дека турскиот јазик бил пресуден за задржување на фонемата /x/ во македонскиот јазик.

На овој начин надворешнојазичниот културно-историски фактор станува посилен од јазичниот фактор што довел до губење на фонемата /x/ и успеал да ја задржи и да ја утврди во фонолошкиот систем на современиот македонски јазик со бројна примена во зборови од словенско и од странско потекло.

Во стариот период македонскиот јазик имал меко /л’/, кое во историскиот развој преминало во полумекото /л/, а при крајот на 14 век во централните говори, во прилепскиот и во велешкиот говор наполно затврднало. Но интензивното навлегување на турцизмите со меко /л/ во македонскиот јазик, извршило пресудно влијание за задржување на полумекото /л’/, кое веројатно во фонетскиот процес ќе затврднело, а во централните говори, во кои овој процес бил конечно завршен, присуството на полумекото /л/ е застапено во заемки најмногу од турскиот јазик.

Во стариот период, кога Словените се преселиле на Балканот, еровите постоеле во фонетскиот систем. При крајот на 10 век и почетокот на 11 век во западните македонски дијалекти еровите се изговарале неинтензивно и се загубиле, а во источните дијалекти еровите биле интензивни и конечно преминале во вокалите /o/, /a/, /e/. Но, паралелно со овие фонетски појави се појавуваат секундарните ерови за да не се создадат консонантски групи тешки за изговор, но во ретки случаи во некој дијалект од 12 и од 13 век еровите не се загубиле. Реално би било да се очекува во подолг временски период и секундарните ерови да исчезнат. Но, македонските дијалекти набргу доаѓаат во директен контакт со турскиот јазик, што во себе содржи голем број зборови со шва-вокал /ə/. Во источните говори овој темен

вокал или шва-вокал редовно почнал да се изговара во турцизмите, како *ка̀на* < тур. им. *kına*; *ка̀смет* < тур. им. *kismet*; *са̀клет* < тур. им. *siklet*; *пишманла̀к* < тур. им. *pişmanlık*; *сакатла̀к* < тур. им. *sakatlık*; *са̀калма* < тур. им. *sıkılma*; *колајла̀к* < тур. им. *kolaılık* и слично, а во западните а-говори овој шва-вокал во текот на адаптацијата преминал во вокалот /a/: *кана*, *касмет*, *саклет*, *пишманлак*, *сакатлак*, *сакалма*, *колајлак* и сл. Денес шва-вокалот во турцизмите во македонскиот јазик се прикажува со вокалот /a/, бидејќи за основа на современиот македонски јазик се земени западните а-говори. Но овој вокал и денес е присутен во источните говори. Токму турската фонема /x/ во турските заемки придонела темниот вокал да не исчезне од некои народни говори во Македонија.

2.2. Палатализација на одредени фонеме (/к/, /г/ и /л/)

Во стариот период прасловенските фонетски групи tj (kt), dj пополека почнале да се заменуваат со фонетските групи /шт/, /жд/ и со фонемите /ќ/, /ѓ/. Замените со /ќ/, /ѓ/ надвладеале, бидејќи овие фонеме нашле поддршка од грчките лексички заемки, кои содржеле меко /к/ и /г/ какви што се *керамида*, *ангел*, *калуѓер* и од лексемите навлезени од север преку српските говори, како што се *свеќа*, *куќа*, *меѓа*, *ноќ* и слично.

Во новиот период со навлегувањето во македонскиот јазик на голем број турцизми што ги содржат меките фонеме /к/ и /г/ и задржувањето на нивниот мек изговор при адаптација во македонскиот јазик, придонесло употребата на консонантите /ќ/ /ѓ/ во македонскиот јазик да се зголеми, а истовремено и да се зацврсти позицијата на овие фонеме во македонскиот консонантски систем.

Македонскиот говорител честопати бил соочен пред вокалите /e/, /i/, /â/, /ö/, /ü/ меките турски консонанти /k/, /g/, /l/ во македонскиот јазик да ги пренесе на следниов начин: *kel* > *келав*; *kibrit* > *кибрит*; *kâr* > *кап*; *kör* > *кор*; *küp* > *кун*; *gevrek* > *ѓеврек*; *gizli* > *ѓизли*; *gâvur* > *ѓавур*; *gön* > *гон*; *gül* > *ѓул*; *güzel* > *ѓузель*; *dilber* > *дилбер*; *ilâç* > *илџач*; *bölmce* > *бољме*; *bülbül* > *биљбил* и др.

2.3 Внесување нови фонеме (/ц/, /ф/)

Влијанието на турскиот јазик не само што е големо во поглед на одржувањето и на палатализацијата на одредени фонеме во македонскиот јазичен систем, туку е големо и во поглед на внесување нови фонеме.

Во стариот период фонемата /ч/ немала свој звучен парник. Гласот /ц/, пред да се оформи како посебна фонема, се јавувал при едначење по звучност, во состав на консонантската група жц и при замена на /ц/ со /ж/ во почетните консонантски групи.

Во новиот период навлегувањето на турцизмите што ја содржат фонемата /ц/ како што се: *филџан* < тур. им. *fincan*; *оџак* < тур. им. *osak*; *џамија* < тур. им. *cami*; *џеб* < тур. им. *ser*; *џамбаз* < тур. им. *cambaz*; *џамлија* < тур. прид. *camli*; *џумбушлија* < тур. прид. *cümbüşlü* овозможувало фонемата /ц/ да се осамостои во посебна фонема. Посебно суфиксот -џи(ја), кој се покажал посебно продуктивен во зборообразувањето, обезбедил независна позиција на фонемата /ц/. На пр.: *абериџија*, *арабаџија*, *бичкиџија*, *бозаџија*, *бојаџија*, *гајдаџија*, *кавалџија*, *дуканџија*, *кираџија*, *сапунџија*, *илџаџија*, *јаланџија*, *кафеџија* и др.

Во стариот период, фонемата /ф/ што не е карактеристична за прасловенскиот јазик, доаѓа преку грчките заемки. Во народниот јазик, бидејќи фонемата /ф/ тешко се изговарала, се адаптирала прво со /п/, а подоцна се заменува со фонемата /в/.

Оваа ситуација се надминала во новиот период со примањето на ред турцизми со фонемата /ф/ како што се: *филџан* < тур. им. *fincan*; *фидан* < тур. им. *fidan*; *филиз* < тур. им. *filiz*; *фајдалија* < тур. прид. *faydali*; *фодулак* < тур. им. *fodulluk*; *фукаралак* < тур. им. *fukaralik*; *фурнаџија* < тур. им. *figinci*; *фустанлак* < тур. прид. *fistanlik*, кои влијаеле на утврдувањето и на редовната употреба на оваа фонема.

Присуството на фонемата /ф/ во зборови од грчко и од турско потекло, кои биле престижни јазици, се сметало за специфичност на префинетиот говор на вишиот општествен слој, и придонесло тие редовно да се користат и да се утврдат во македонскиот јазик.

3. Влијанието на турскиот јазик врз морфолошкиот систем на македонскиот јазик

Општо е познато дека јазиците во контакт најбрзо ги примаат и најдолго ги чуваат лексичките заемки, а дека најтешко ги примаат и најбргу ги губат морфолошките заемки во својот јазичен систем. Ова губење, пред сè, е изразено ако, јазиците во контакт, типолошки припаѓаат на различни групи, како што турскиот спаѓа во јазици од аглутинативен тип и спаѓа во алтајската група јазици, а македонскиот е јазик од флексивен тип и спаѓа во индоевропската група јазици.

Оваа закономерност се потврдува и при проучувањето на влијанието на турскиот јазик врз морфолошкиот систем на македонскиот јазик. Токму поради ова од лингвистички аспект мошне се интересни турските морфолошки заемки, кои успеале да ја надминат бариерата, која ја создава различната морфолошка структура на обата јазици и да се одржат и во современиот македонски јазик.

Влијанието на турскиот јазик врз морфолошкиот систем на македонскиот јазик се случува во период на отсуство на нормиран македонски јазик. Тоа значи дека влијанието на турскиот јазик се случува спонтано и стихично во период кога и другите јазици се борат

да бидат доминантно присутни во македонската јазична средина и кога, под влијание на другите азбуки, кирилицата се бори за свој опстанок.

Со текот на историскиот развој на македонскиот јазик, разновидните турски морфолошки заемки исчезнале или пак си го утврдиле своето место. Најбргу исчезнале морфолошките заемки, коишто имаат формообразувачка функција за изразување на разни категории (*çekim ekleri*), а најдолго се задржале најприфатените морфолошки заемки што имаат зборообразувачка функција (*uyum ekleri*).

За подобра прегледност на навлегувањето, на утврдувањето и на исчезнувањето на турските морфолошки заемки во македонскиот јазик, ќе се повикуваме на периодот пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик и на периодот по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик.

Влијанието на турскиот јазик врз морфолошкиот систем на македонскиот јазик се гледа особено во следниве области:

- *внесување нови суфикси;*
- *внесување неменливи и интензивирани придавки;*
- *диференцирање на минатото определено и на минатото неопределено време.*

3.1. Внесување нови суфикси

Во текот на петвековниот контакт во македонскиот јазик, заедно со турските лексички заемки, несвесно се примиле и разновидни турски морфолошки елементи, пред сè, суфикси што имаат формообразувачка функција и служат за изразување различни форми (*çekim ekleri*) и суфикси што имаат зборообразувачка моќ (*uyum ekleri*).

Од турските суфикси, кои служат за изразување различни форми, во македонскиот јазик навлегле: множинскиот суфикс -лар, -лер (-lar, -ler), присвојните суфикси *-(s)ı, -(s)i, -(s)u, -(s)ü* и *-(i)m, -(i)m, -(u)m, -(ü)m*.

Турската множинска наставка -лар, -лер (-lar, -ler) се присвојувала заедно со лексичката заемка и затоа се сметала за единска. Кога сакал да употреби множина, на овие лексички заемки во множина, што во македонскиот јазик добиле третман на еднина, македонскиот говорител додавал македонски наставки за множина. На пр.: *бег + лер + и, паша + лар + и* и сл. Во ваквите примери имаме последователно редување на турските и на македонските суфикси заедно. Во ретки случаи лексичката заемка со множинската наставка -lar, -ler добивала третман и се сфаќала како множинска.

Токму поради овие причини оваа морфолошка заемка со текот на времето исчезнала, а денес во нормираниот стандарден македонски

јазик не постојат вакви турски заемки со турски наставки за множина, кои би овозможиле трупање на множиски наставки. Причината мошне убаво ја објаснува Оливера Јашар-Настева: „Несфаќањето на -lag, -ler како множински наставки секако придонесло тие да не се одделуваат, а понатаму евентуално и да се употребуваат како наставки во македонскиот јазик” (Настева-Јашар, 2001: 215). Ова влијание во минатото останало ограничено.

Турската присвојна наставка -(s)ı, -(s)i, -(s)u, -(s)ü; -(i)m, -(i)m, -(u)m, -(ü)m, исто така, се присвојувала заедно со лексичката заемка, а во голем број примери во народната литература се употребувале како извици. На пр.: *џанам* < тур. им. *canım*: душо моја; *достум* < тур. им. *dostum*: пријателе мој; *кузум* < тур. им. *kuzum*: јагне мое и др.

Исто така, несфаќањето на оваа наставка како присвојна не дозволило одделување и нејзино осамостојување во морфолошкиот систем на македонскиот јазик. Денес, во стандардниот македонски јазик во рамките на турските заемки не се присутни овие присвојни суфикси.

Во македонскиот јазик се навлезени голем број турцизми образувани со разновидни зборообразувачки суфикси, но од нив само турските суфикси -џи/-чи, -ли и -лак успеале да се одделат од лексичките заемки, да се осамостојат и да добијат зборообразувачка функција во македонскиот јазик. На пр.: *саатчија*, *филмација*, *хонорација*, *шалтерџија*, *шегаџија*, *еснафлија*, *имашилија*, *факултетлија*, *универзитетлија*, *кутлија*, *трпежлија*, *работлија*, *пубертетлија*, *мангулак*, *сидарлак*, *мајсторлак*, *домаќинлак*, *богатлак*, *комшилук*, *победиллак*, *писателлак* и др.

3.2. Внесување неменливи и интензивирани придавки

Под влијание на турскиот јазик во македонскиот јазик се јавуваат неменливи придавки. Пр. *азар* < тур. прид. *hazır*, *азган* < тур. прид. *azgın*, *бетер* < тур. прид. *beter*, *далган* < тур. прид. *dalgın*, *тазе* < тур. прид. *taze*, *чурук* < тур. прид. *çürük*, *каба* < тур. прид. *kaba*, *сербес* < тур. прид. *serbest* и др. Овие неменливи придавки од турско потекло и неменливи македонски придавки според турски модели се јавуваат како резултат на несогласувањето на турските морфолошки елементи во придавките во поглед на родот и на бројот, кои се карактеристична морфолошка црта на македонските придавки. Најголемиот дел од овие неменливи придавки се употребуваат во иста форма за сите родови, односно: машки, женски и среден род, и за двата броја, односно еднина и множина. На пр.: *саглам маж*, *саглам жена*, *саглам дете*, *саглам мажи*, *саглам жени*, *саглам деца* и сл.

Паралелно со овие неменливи придавки, кои се карактеристика за турските заемки, во македонскиот јазик се користеле и македонски придавки менливи по род. Неадаптилноста на турските придавки по

род, секако, придонесла нивната употреба да остане ограничена и да не навлезат длабоко во структурата на граматичкиот систем на македонскиот јазик.¹

Денес во македонскиот јазик има многу неменливи придавки од турско потекло, кои, токму поради својата неменливост, не се покажале функционални во современиот македонски јазик и со текот на времето добиле сè понагласена емотивна обоеност, стилска функција и ограничена употреба. Нивната употреба својата најубава експресивност ја достигнува во јазикот на македонската народна поезија. Според Оливера Јашар-Настева: „Некои од овие придавки се употребувале толку често што во јазикот на народната поезија станале постојани епитети“ (Настева-Јашар, 2001: 110). На пр.: *сабја колаклија, сачми драмлии, коса срмаллија, веѓи гајтанлии, очи бадемлии, уста шеќерлија, грло шербетлија, става биналлија* и др.

Во турскиот јазик како турски заемки навлегле и придавки со интензивирани значење, таканаречени апсолутни суперлативи (*pekıştirme sıfatları*). Пр. *бамбашка, безбели, дибидуз* и др.

Овој суперлативен облик на придавките од турско потекло, исто так, поради својата неменливост по род, не фатил длабоки корења во современиот македонски јазик. Паралелната употреба на македонските придавки со *преубав, прекрасен, многу, сосем* доминирала во однос на турските придавки со интензивирани значење.

Нивната употреба во мал обем може сè уште да се сретне во народните говори.

3.3. Диференцирање на минатото определено и на минатото неопределено време

Влијанието на турскиот јазик во поглед на глаголите во македонскиот јазик се забележува на специфичен начин. Исто како што множинскиот и присвојниот суфикс се примале заедно со турските заемки, така и глаголските суфикси за време навлегувале во целосна форма со зборовите. Турските глаголски суфикси во многу мал број примери успеале да се осамостојат и самите да образуваат глаголи во македонскиот јазик. Нивното влијание најсилно и најдиректно се одразува во прецизирањето на значењето на минатото

¹ Појавата на неменливи турски придавки и придавки градени во македонскиот јазик по турски модели и местото на македонските придавки при тоа влијание Оливера Јашар-Настева го резимира вака: „...И оваа појава од една страна зборува за многу силното влијание врз македонскиот јазик, а од друга за устојчивоста на турските придавки што успеале да ги задржат своите карактеристики и да се наложат со употреба карактеристична за турскиот јазик. Но, и покрај сето ова, тие не успеале да повлијаат врз аналогната употреба на македонските придавки, што од своја страна зборува за стабилноста на македонските придавки.“ Види: Настева-Јашар, Оливера. 2001. *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. С. 217.

определено време (кога лицето што зборува било сведок на дејството за кое зборува) и на минатото неопределено време (кога лицето што зборува не било сведок на дејството за коешто зборува, туку за него слушнало или дознало од друго лице). Диференцирањето меѓу директно соопштеното и прекажаното се развило и утврдило во македонските и во другите балкански јазици (албанскиот и бугарскиот) под силно влијание на турскиот јазик.

4. Влијанието на турскиот јазик врз лексичкиот систем на македонскиот јазик

Лексичкиот состав на секој јазик во себе содржи лексички заемки од јазиците со кои директно или индиректно доаѓал во допир. Во лингвистиката е општо познато дека од еден во друг јазик најбрзо навлегуваат, најдобро се утврдуваат и најтешко исчезнуваат лексичките заемки. Исто така, лексичките заемки прво навлегуваат во народните говори, а кога добро ќе се усвојат и ќе се утврдат, навлегуваат и во пишаниот јазик. Од ова не се исклучок ни турските лексички заемки во македонскиот јазик. Во македонскиот јазик најголеми траги има од влијанието на лексичкиот систем на турскиот јазик.

Турските лексички заемки во македонските народни говори почнале интензивно да навлегуваат по освојувањето на Балканскиот Полуостров од страна на Османлиите кога македонските Словени дошле во директен контакт со османлиската војска и администрација и со турското население. Македонските Словени пред доаѓањето на Османлиите биле во допир со турските племиња, кои ги испраќале како извидници пред своите организирани походи за да им бидат поддршка. Но, сепак, тие влијанија се многу ограничени за разлика од влијанието на Османлиите. Турските елементи прво навлегле во народните говори, а откако се присвоиле и адаптирале, и си го утврдиле своето место, почнале да навлегуваат и во пишаниот јазик. Турските лексички заемки во пишаните текстови (разни записи, белешки, натписи) од 15 век и од 16 век се јавуваат релативно ретко, во 17 век сè повеќе се зголемува нивниот број, а во 18 век се употребуваат во разни поуки, житија, зборници и преводи на дамаскини, а во 19 век ја достигнуваат својата кулминација². Но, кон

² Првите пишани турски лексички заемки на македонски писмен јазик во текстови од 15 век се следниве неколку лексеми: *амир, бег, чауш, махала*. Нивниот број се зголемува во 16 век со лексемите *султан, хан, чаршија, дуќан, пазар, ока, мутафчија, курчија, белег, јорган, калап, скеле*, во 17 век овој фонд се зголемува со лексемите *харч, харач, паша, хаџија, мехлеџија, нахија, кадилак*, во 18 век лексичките заемки од турско потекло сè повеќе навлегуваат од разговорниот во пишаниот јазик со следниве примери: *бојаџија, казанџија, кираџија, кујумџија, механџија, мутаџија, папукџија, папуџија, самариџа, сапуџија, симтиџа, терџија, курчија, ханџија, чешмеџија, араџија, бакар, ѓум, ибрик*,

крајот на 19 век влијанието на турскиот јазик врз лексичкиот состав на македонскиот јазик почнува да слабее, посебно во периодот на Преродбата кога предност им се давала на домашните зборови од словенско потекло. Но, се разбира, како што не бил кус патот на навлегување на турцизмите во македонските народни говори, исто така не било возможно да биде кус патот на нивната намалена примена или исчезнување. Со слабењето и пропаѓањето на Османлиската Империја, со повлекувањето на османлиската администрација, војска и правосудството, автоматски исчезнале сите турцизми што биле поврзани со османлиското управување, но опстанале оние лексички заемки што биле поврзани со секојдневниот живот и во голем дел немале своја замена. Пр. *шеќер, кафе, бибер, локум, лимонада, тенџере, капак, тенсија* и др.

Лексички заемки од турско потекло можеме да најдеме уште во првиот печатен македонски текст „Четиријазичникот“ на Данаил, во книгите на Јоаким Крчовски и на Кирил Пејчиновиќ, во учебниците на Партенија Зографски и на Кузман Шапкарев, во делата на: Ѓорѓи Пулевски, Константин Миладинов, Рајко Жинзифов, Григор Прличев, Мисирков, Васил Иљоски, Антон Панов, Ристо Крле, Венко Марковски, Коста Рацин, Коле Неделковски, коишто го употребувале македонскиот народен јазик во творењето и при тоа практично влијаеле на оформувањето на македонскиот литературен јазик. Но, турцизми има во современите литературни дела, литературните преводи и дневниот печат, кои се реализираат на стандарден македонски јазик.

Всушност, лексичките заемки од турско потекло, кои си го утврдиле своето место во стандардниот македонски јазик освен што му даваат колорит на македонскиот јазик, важно е да спомнеме дека се главно турцизми, кои се присутни во јазиците на балканскиот јазичен сојуз. Затоа, Ранко Бугарски, кога го разгледува балканскиот јазичен

казан, кутија, сандаци, сахан, синија, тава, тенџере, тенсија, фрча, чивлик, памук, ракија, ама, хич, денк, зарар, вересија, пари, муштерија, теслими, берикет, бучук, кат, кубе, машала, а во 19 век турските лексички заемки ја достигнуваат својата кулминација и се сите оние што и денес ги користиме во разговорниот и пишаниот јазик. Види: Настева-Јашар, Оливера. 2001. *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. С. 19–23.

Присуството на турските лексички заемки во македонските текстови мошне прегледно може да се следи во книгата „Македонски текстови 10 – 20 век“ составена од Блаже Конески и од Оливера Јашар-Настева. Во оваа книга се наоѓаат текстови од старомакедонски (црковнословенски) период и новомакедонски период. Во старомакедонскиот период (10 – 18 век) иако знаеме дека турските лексички елементи навлегле во разговорниот јазик, од овие текстови се гледа нивното навлегување во пишаниот јазик бил бавен и долг. Но, во текстовите од новомакедонскиот период (19–20 век) се гледа присуство на голем број на турски лексички заемки. Види: Конески, Блаже; Јашар-Настева, Оливера. 1972. *Македонски текстови 10–20 век*. Скопје: Универзитет „Кирил и Методиј“.

сојуз од ареален аспект, истакнува дека: „Овие турцизми ги приближуваат тие јазици и покрај нивната разновидност и овозможуваат културно разбирање помеѓу нивните говорители.“ (Бугарски, 2001: 118).

5. Заклучок

Во текот на петвековното влијание на турскиот јазик врз македонскиот јазик, забележани се влијанија, пред сè, во областа на: фонетиката, морфологијата и лексикологијата чии траги се забележуваат и денес. Влијанието во секоја област има свои специфичности, но, денес, најпрепознатливи се лексичките влијанија. Денес, влијанието на турскиот јазик врз македонскиот јазик во областа на фонетиката, морфологијата и лексикологијата претставува богата база за лингвистичките истражувања.

Литература:

- Бугарски, Ранко. 2001. *Јазици*. Скопје: ЕИН-СОФ.
- Конески, Блаже. 1967. *За македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1971. *Јазикот на македонската народна поезија*. Скопје: МАНУ.
- Конески, Блаже. 1986. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1987. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 2001. *Историска фонологија на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Леонтиќ, Марија. 2009. *Турските суфикси во македонскиот јазик со паралели од македонската патронимија и топонимија*. (необјавена докторска дисертација). Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Настева-Јашар, Оливера. 1987. *Турските елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија*. Скопје: МАНУ.
- Настева-Јашар, Оливера. 2001. *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.